

Hejč, Ladislav

K významové konfrontaci předložek s (se) a c (co)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1971, vol. 20, iss. A19, pp. 205-214

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100741>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

SBORNÍK PRACÍ FILOSOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERSITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
A 19, 1971

LADISLAV HEJČ

K VÝZNAMOVÉ KONFRONTACI PŘEDLOŽEK S (SE) A C (CO)

Tyto předložky patří k nejužívanějším slovům a předložkám v češtině i v ruštině, neboť zaujímají shodně 8. místo v tabulce frekvence slov a 3. místo v tabulce frekvence předložek.¹⁾ Společným východiskem obou předložek je praslovanská podoba **sz/n/*, která se v dnešních slovanských jazycích dosti výrazně diferencovala jak různou vokalizací, event. reduplikací, tak i splynutím s předložkou z */ze/ /z *jъz/*, zejména v řeči mluvené.²⁾ V obou jazycích se tyto předložky pojí se třemi pády: nejčastěji s instrumentálem, daleko méně s genitivem a celkem ojedinele s akusativem jména. V následující tabulce je možno porovnat zastoupení obou předložek v jednotlivých pádových rekcích a hlavních jejich významech.³⁾

Pád	Určení	s (se)		c (co)	
		počet	%	počet	%
7. pád	způsobu a prův. okolností	229	22,9	212	21,2
	společnosti	198	19,8	192	19,2
	jakosti a obsahu	139	13,9	79	7,9
	zřetele	65	6,5	39	3,9
	nástroje a prostředku	15	1,5	7	0,7
	času	3	0,3	9	0,9
	příčiny a podmínky	3	0,3	4	0,4
	účelu	2	0,2	4	0,4
	předmětová	332	33,2	230	23,0
2. pád	místa	11	1,1	141	14,1
	času	—	—	49	4,9
	příčiny	—	—	8	0,8
	způsobu	—	—	4	0,4
	předmětová	—	—	9	0,9
4. pád	míry	3	0,3	13	1,3
	celkem	1 000	100 %	1 000	100 %

¹⁾ Viz: J. Jelínek a kol., *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*, Praha 1961, s. 101; Э. А. Штейнфельдт, *Частотный словарь современного русского языка*, Таллин 1963, с. 316.

²⁾ Srov. S. Herodes, *Staroslověnské předložky*, strojopis kand. disertace, Brno 1962, s. 122.

³⁾ Tato tabulka vznikla roztríděním 1 000 dokladů obou předložek získaných excerpcí české a ruské soudobé beletrie.

I. Předložky *s /se/* a *c /co/* s instrumentálem jména

Tyto předložkové pády jsou v obou jazycích daleko nejméně frekventovanější. Podle údajů předcházející tabulky tvoří v češtině 98,6 % celkové frekvence výskytu předložky *s /se/*, v ruštině 77,6 %. Nižší procento výskytu v ruštině je způsobeno vyšším procentem výskytu předložky *c /co/* s genitivem jména. Základním významem předložek *s /se/* a *c /co/* s instrumentálem jména je vyjádření sociativnosti, součinnosti, společné účasti na ději či stavu. Asi ze dvou třetin mají oba předložkové pády funkci adverbialní, z jedné třetiny funkci předmětovou. Uvedeme nyní podrobnější rozpracování jednotlivých adverbialních určení a vazeb předmětových.

1. Určení společnosti

Jde o vlastní sociativní určení, kde předložkové pády označují společnost, vespolnost, doprovod, společnou účast na ději vyjádřeném zejména slovesy pohybu, ale i jinými. Obě předložky tu znamenají „společně s kým“. Srov. /jít/ s přítelem, se známými — /идти/ с другом, со знакомыми; /pracovat/ s otcem, s přáteli — /работать/ с отцом, с друзьями; /žít, bydlet/ s matkou, s rodiči — /жить/ с матерью, с родителями; /hrát si/ s dětmi — /играть/ с детьми apod.

Dále sem lze zařadit i souřadná spojení jmen stejného sémantického druhu označující osoby, zvířata nebo věci, v nichž můžeme předložky *s /se/* a *c /co/* nahradit spojkami *a* nebo *i*. Srov. otec se synem — отец с сыном; matka s dcerou — мать с дочерью; kočka s myší — кошка с мышкой; nůž s vidličkou — нож с вилок; čaj s mlékem — чай с молоком aj.

Poznámka: Je-li řídicí člen tohoto spojení vyjádřen v češtině osobním zájmenem, pak v ruštině je toto zájmeno obvykle v plurálu. Srov. já s bratrem — мы с братом; ty s otcem — ты с отцом apod. Srovnej též ruské: ваша с отцом обязанность — повинност твое а отцова; в этом наша с ним вина — je to jeho а мое вина aj.

2. Určení způsobu a průvodních okolností

V tomto určení jsou oba předložkové pády zastoupeny nejhojněji. Vyjadřují modální sociativ blízký vlastnímu sociativu. Shodně v obou jazycích se v tomto významu spojují předložky *s /se/* a *c /co/* s instrumentálem těchto jmen:

a) Abstraktních substantiv označujících především city a duševní stavy, řídčeji jinou kvalitu. Srov. /dělat něco/ s radostí, s ochotou, s láskou — /делать что-н./ с радостью, с удовольствием, с любовью; /jít/ s chutí, s odroem, se strachem — /есть/ с аппетитом, с отвращением, со страхом; /vzpomínat/ s úsměvem, s lítostí, s nenávisí — /вспоминать/ с улыбкой, с сожалением, с ненавистью apod.

Poznámka: Mnohá spojení předložek *s /se/*, *c /co/* s abstraktními jmény můžeme nahradit příslušnými adverbii utvořenými od téhož slovního základu: s ochotou — охотно, с любезностью — любезно apod. K této ekvivalenci dochází i mezi oběma jazyky, takže si oba předložkové pády někdy neodpovídají. Srov. /ждать/ с нетерпением — нетерпелив; /сдерживать что/ с трудом — стѣж; /ударить/ с силой — силнѣ apod.

b) Konkrétních substantiv označujících buď části těla nebo různé předměty, zpravidla ve spojení s přívlastkem. Srov. /chodit/ s holou hlavou, s otevřenýma očima, s prázdnýma rukama — /ходить/ с непокрытой головой, с открытыми глазами, с пустыми руками; /jít/ s holí, s kloboukem v ruce — /идти/ с палкой, со шляпой в руке apod. Sem řadíme i spojení atributivní, kde předložkový pád vyjadřuje nestálý, dočasný průvodní příznak řídicího substantiva, většinou názvu osoby. Srov. muž s dýmku — мужчина с трубкой; vojáci se zbraněmi — солдаты с ружьями; žena s uzlíčkem v ruce — женщина с узелком в руке apod.

3. Určení jakosti a obsahu

Jde o určení atributivně adverbialní. Předložkový pád tu závisí na řídicím substantivu, zpravidla konkrétním a nedějovém, a vyjadřuje tyto vztahy:

a) Vnitřní nebo vnější charakteristiku osoby, event. zvířete, např. duševní kvalitu, schopnost, stálý vnější příznak apod. Závislé slovo je zde zpravidla rozvito obligatorním adjektivem nebo zájmenem. Srov. /člověk/ s takovým charakterem, s dobrým srdcem — /человек/ с таким характером, с добрым сердцем; /děvče/ s vysokoškolským vzděláním, s takovými znalostmi — /девушка/ с высшим образованием, с такими знаниями; /chlapec/ s modrýma očima — /мальчик/ с голубыми глазами; /dívka/ s soránku — /девушка/ с косами; /kůň/ s bujnou hřívou — /лошадь/ с буйной гривой apod.

b) Součást nebo obsah nějakého předmětu vyjádřeného řídicím jménem. Srov. /byt/ se vším příslušenstvím — /квартира/ со всеми удобствами; /hodinky/ s řetízkom — /часы/ с цепочкой; /knížka/ s obrázkem — /книжка/ с картинками; /pirožky/ s masem — /пирожки/ с мясом; /pytel/ s moukou — /мешок/ с мукой; /vědro/ s vodou — /ведро/ с водой apod.

4. Určení času

Ve významu časového sociativu se obě předložky shodně spojují s instrumentálem jmen označujících zahájení nebo rozvíjení, řídčeji přerušeni nebo ukončení časového období nebo jiného jevu spjatého s časem, vyjádřeného genitivním přívlastkem. Tato spojení vyjadřují časové období souběžné s nějakým dějem nebo jevem /na otázku *kdy?*/. Mají tedy i silný odstín určení průvodních okolností. Srov. s příchodem jara /léta, zimu/ — с приходом весны /лета, зимы/; s nástupem dne /nocí, večera/ — с началом дня /ночи, вечера/; s nástupem tepla /mrazů/ — с наступлением тепла /холодов/; /vstávat/ s východem slunce, s prvními paprsky slunce — /вставать/ с восходом солнца, с первыми лучами солнца; s rozvojem kapitalismu — с развитием капитализма; s přerušením /ukončením/ války — с прекращением /окончанием/ войны apod. Srovnej též frazeologické: /vstávat/ se slepicemi /tj. časné ráno/ — /вставать/ с петухами, с курами. Čeština tu však dává často přednost lokálu s předložkou *po* nebo vedlejší větě časové.

V ruštině mají tento časový význam i spojení předložky *c* /co/ s instrumentálem jmen označujících části dne podle polohy slunce nebo roční dobu. V češtině tu však máme zpravidla jinou vazbu. Srov. с рассветом, с зарей — за svítání; с закатом, с темнотой — за сумраком; с весной, с осенью — з jara /s jarem/, на podzim /s podzimem/ apod.

Poznámka. Spojení ruské předložky *с* /*со*/ s instrumentálem časových jednotek, zpravidla se zájmenným přívlaskem *каждый*, má význam časové posloupnosti. Do češtiny se překládají buď prostým akusativem nebo instrumentálem. Srov. *С каждой минутой /большому становилось хуже/ — každou minutu . . . ; с каждым годом /жизнь становится лучше/ — každým rokem . . .* Srov. též ustálená spojení: *со временем, с течением времени — časem, občas apod.*

5. Určení zřetele

V tomto určení následují oba předložkové pády nejčastěji po slovesech *бýt, stát se, дít se, přihodit se* — *быть, случиться, происходить, сделаться* aj. a dále po některých abstraktních substantivech příliš obecného významu, jež si vyžadují dalšího vymezení. Mnohdy se tu naskýtá i možnost pojetí předmětového. Srov. */Со je/ s tebou? — /Что с тобой? /Со se stalo/ s těmi lidmi? — /Что случилось/ с теми людьми? /трапéní/ s chlapcem — /возня/ с мальчиком; /зáležitost/ s dopisem — /дело/ с письмом apod.*

Jsou však i četné případy neshodné, a to jak v plánu česko-ruském, tak i rusko-českém. Mnohá tato spojení mají spíše charakter frazeologický. Srov. *myslet to s kým dobře — желать кому добра; nejde mu to s učením — учеба ему не дается; бýt nemocen se žaludkem — болеть желудком; бýt hotov s čím — закончить что; spokojen s čím — доволен чем; ласков, строг, груб, свиреп с кем — ласковый, прísný, hrubý, sveřepý na koho, ke komu; pozdravit koho-n. с чем — blahopřát komu k čemu apod.*

6. Určení nástroje a prostředku

V tomto určení si oba předložkové pády odpovídají jen zřídka, neboť v češtině zde dnes převládá většinou prostý instrumentál nebo jiné vazby. Srov. */hledat co/ se psy — /искать что-н./ с собаками; /jezdit/ s traktorem — /ездить/ с трактором; /skákat/ s padákem — /прыгать/ с парашютом; /pracovat/ s kosou — /работать/ с косой aj. Avšak! /отправить/ с посыльным — /poslat/ по послу; /приехать/ с ранним поездом — /приjet/ ranním vlakem; /вылететь/ с первым самолетом — /odletět/ prvým letadlem; /стирать/ с мылом — /прát/ мýдлем apod. Též v plánu česko-ruském. Srov. /jezdit/ s kravami — /ездить/ на коровах; /hrát si/ s míčem — /играть/ в мяч apod.*

7. Určení účelu

V účelovém určení jde o spojení obou předložek s instrumentálem abstraktních i konkrétních jmen, následujících po slovesech pohybu. Srov. */přijít/ se žádostí, se zprávou /tj. abyчom o něco požádali, o něčem informovali/ — /прийти/ с заявлением, с докладом; /jít k lékaři/ se zubem, s očima /tj. za účelem opravy zubu, léčení očí/ — /пойти к врачу/ с больным зубом, с глазами. Podobně: (obrátit se na koho/ s prosbou, s dotazem — /обратиться к кому-н./ с просьбой, с запросом; /jít na poštu/ s dopisem, s balíkem — /идти на почту/ с письмом, с пакетом; /jít do dílny/ s botami, se šaty — /пойти в мастерскую/ с ботинками, с одеждой apod.*

8. Určení příčiny a podmínky

Patří sem předložkové pády typu „s takovým talentem, s vašimi schopnostmi /se neztratíte/ [„protože máte“ i „jestliže máte“] — с таким талантом, с вашими способностями /не пропадете/“ apod.

Ve spojeních typu „nespat se zubem, s nohou (= protože mě bolí zub, noha), ležet v nemocnici s rukou, s tyfem (= protože mám zlomenou ruku, tyfus)“ apod. jde o jasně příčinný význam. Do ruštiny se překládají jinou příčinnou předložkou: не спать из-за зуба, из-за ноги apod.

Podmínkový význam mají spojení obou předložek se slovy „dovolení, souhlas, schválení“ apod. Ruská předložka c /co/ se však zde pojí s genitivem jména. Srov. /jet někam/ s dovolením, se schválením, se souhlasem koho — /ехать куда-н./ с разрешения, с позволения, с согласия кого apod.

9. Vazby předmětové

V tomto významu představují oba předložkové pády asi třetinu všech případů svého výskytu s instrumentálem jména: s /se/ — 33,6 %, c /co/ — 29,6 %. Východiskem předmětové funkce obou předložek je jejich adverbialní význam sociativnosti, společenství. Obě předložky s instrumentálem jména jsou rekcí sloves s obecným významem vzájemného styku nebo vztahu přátelského i nepřátelského, řídčeji sloves označujících usilovnou tělesnou či duševní činnost. V převážné většině případů se tyto předmětové předložkové pády v obou jazycích shodují. Zařazujeme sem slovesa označující tyto sémantické okruhy:

a) *Rozhovor, spolupráci:*

Srov. mluvit, hovořit, rozmlouvat, bavit se, povídat si, besedovat, šeptat si s kým — говорить, разговаривать, толковать, беседовать, шептаться с кем; tančit, koketovat, žertovat, zahrávat si, potěšit se s kým — танцевать, кокетничать, шутить, шалить, порадоваться с кем; radit se, konzultovat se, spolupracovat, rozdělit se, vyjednávat, obchodovat s kým — советоваться, совещаться, консультироваться, сотрудничать, разделить, вести переговоры, торговать с кем; vykat si, zasnoubit se s kým — быть на „вы“, обручиться с кем aj. Avšak! oženit se s kým — жениться на ком; mazlit se s kým — ласкать кого aj.

b) *Setkání, seznámení, rozloučení:*

Srov. setkat se, sejít se, shledat se, uvidět se s kým — встретиться, свидаться, увидеться, переглянуться с кем; přivítat se, pozdravit se s kým — поздороваться, раскланяться с кем; seznámit se, znát se, sprátelit se, sbratřit se, sblížit se s kým — познакомиться, быть знаком, подружиться, сбратятся, сблизиться с кем; rozloučit se, rozejít se, rozvést se, skoncovat s kým — попрощаться, расстаться, разлучиться, разойтись, развестись, покончить, порвать с кем aj. Též v nereflexivním tvaru některých sloves: seznámit, sblížit, rozloučit koho s kým — познакомиться, сблизить, разлучить кого с кем apod.

c) *Styk, spojení, souvislost, míšení:*

Srov. stýkat se, přijít do styku, dopisovat si s kým — общаться, столкнуться, соприкоснуться, переписываться с кем; spojít se, splynout, sjednotit

se, uzavřít sňatek s kým — соединиться, объединиться, совместиться, связаться, снестись, слиться, расписаться, зарегистрироваться с кем; souviset, sousedit, hraničit s čím — находиться в связи, соседить, граничить с чем; mísit se, křížit se, protínat se, střídat se s čím — смешиваться, скрещиваться, пересекаться, чередоваться, перемежаться с чем; spojit, střídat, smíchat co s čím — соединить, сочетать, связать, чередовать, смешать что с чем; plést si koho, co s kým, s čím — путать кого, что с кем, с чем apod. Též adjektiva a adverbia: sousední, sousedící, přilehlý, společný s čím — соседний, пограничный, смежный, общий с чем; рядом с чем — vedle čeho aj.

d) Shodu, souhlas, smír:

Srov. shodnout se, dohodnout se, domluvit se, dorozumět se, být zajedno, vyjít, rozdělit se s kým — договориться, сговориться, списаться, объяснить-ся, быть заодно, сладить, поделиться с кем; souhlasit, shodovat se, ztotožnit se s kým, s čím — согласиться, совпадать, отождествиться с кем, с чем; smířit se, snést se, srovnat se, vyrovnat se, počítat s kým, s čím — примириться, смириться, поладить, ужиться, расплатиться, рассчитаться, считаться с кем, с чем; uvést v soulad, vyrovnat, smířit koho, co s kým, s čím — согласовать, сообразовать, соразмерить, мирить кого, что с кем, с чем aj.

Podobně i některá adjektiva a příslovce. Srov. shodný, souhlasný, solidární, stejný, totožný s čím — согласный, сходный, сообразный, соразмерный, солидарный, однородный, тождественный с чем; v souhlase, na stejné úrovni s čím — согласно, сообразно, в соответствии, наравне, вровень с чем aj.

e) Soutěžení, srovnávání:

Srov. soutěžit, závodit, soupeřit, utkat se, měřit se, srovnávat se s kým — состязаться, соревноваться, соперничать, биться, мериться силами, сравниваться с кем; srovnat, porovnat co s čím — сопоставить, сравнить, мерить, сличить что с чем aj.

f) Spor, hádku, nepřátelství:

Srov. přít se, polemizovat, soudit se, hádat se, vypořádat se s kým — спорить, полемизировать, судиться, ссориться, браниться, ругаться, расправиться с кем; prát se, rvát se, zápasit, bít se, bojovat, válčit s kým — драться, биться, бороться, сражаться, воевать, вести войну с кем aj. Avšak! zatočit s kým — взять в оборот кого.

g) Usilovnou činnost tělesnou či duševní:

Srov. namáhat se, piplat se, hrát si, tahat se, trápit se, mořit se s čím — напрягаться, возиться, копаться, перемониться, мучиться с чем; zacházet, nakládat, jednat, umět to s kým, s čím — обращаться, обходиться, поступать с кем, с чем; pracovat, poradit si, seznámit se s čím — работать, справиться, освоиться с чем; spěchat, váhat, počkat, opozdit se s čím — торопиться, спешить, медлить, подождать, запоздать с чем apod. Avšak! porovnávat se s кем — dohonit koho; spokojit se s čím — удовлетвориться, довольствоваться чем; tajit se s čím — скрывать что aj.

II. Předložky s /se/ a c /co/ s genitivem jména

Genitivní předložkové pády jsou daleko méně frekventované než instrumentálové. V ruštině tvoří dle naší frekvenční tabulky asi 21,1 % celkového výskytu předložky c /co/, v češtině však pouze 1,1 %. Česká předložka s /se/ s genitivem jména se užívá pouze při označení místního směřování děje s povrchu pryč, popř. po povrchu nebo s povrchu dolů, a to jen ve významu konkrétním, nepřeneseném. Ve všech ostatních významech ruské předložky c /co/ s genitivem jména — místního a časového východiska, příčiny, ojedinele též způsobu, zřetele, podmínky a předmětu — je v češtině jiná předložka nebo prostý pád.

1. Určení místa

Shodně v obou jazycích se předložky s /se/ a c /co/ spojují s genitivem názvů míst, hmotných předmětů s povrchem nebo částí těla a znamenají směřování děje s povrchu pryč, popř. po povrchu nebo s povrchu dolů. Tyto předložkové pády následují zpravidla po slovesech pohybu, velmi často s předponou s/е/- nebo c/o/-. Srov. /sestoupit/ s kopce, se střechy — /спуститься/ с горы, с крыши; /слézt/ se stromu, s koně — /слезть/ с дерева, с коня, с лошади; /spadnout/ se schodů, s žebříku — /упасть/ с лестницы; /seskočit/ se stolu, se židle — /соскочить, спрыгнуть/ со стола, со стула; /sejmout co/ s hlavy, s ramen, se zad — /снять что-н./ с головы, с плеч, со спины apod.

V přeneseném významu se užívá jen ruská předložka c /co/, kdežto v češtině je jiná vazba. Srov. např.: С глаз долой! — Jdi mi z očí! С плеч /рук/ долой. — Už to máme z krku apod.

Ve významu místního východiska se předložka c /co/ spojuje dále s genitivem jmen označujících nějaké místo, dále prostředí, sféru činnosti nebo instituci aj. avšak jen těch jmen, u nichž se ve významu směřování na otázku *kam?* nebo polohy na otázku *kde?* užívá antonymické předložky *na* /s akusativem nebo lokálem/. V češtině tu bývá zpravidla předložka z /ze/. Srov. /вернуться/ с поля, с площади, с востока, с Украины, с Кавказа, с Камчатки — /vrátit se/ z pole, z náměstí, z východu, z Ukrajiny, z Kavkazu, z Kamčatky; /прийти/ с мороза, со света, с высоты 5 м — /přijít/ z mrazu, ze světla, z výšky 5 m; /возвращаться/ с работы, с охоты, с завода, с почти — /vracet se/ z práce, z lovu, ze závodu, z pošty. Je-li však u těchto jmen přívlastek, bývá zde předložka *из* s genitivem. Srov. /вернуться/ с дороги — из длительной дороги; /приехать/ с Кавказа, с Урала — из высокого Кавказа, из горного Урала; /прибыть/ с Сахалина, с Камчатки — из дальнего Сахалина, из далекой Камчатки apod.⁴⁾ Předložka c /co/ je i v ustálených spojeních ve významu přeneseném: с позиции /силы/ — z pozice /síly/; с точки зрения чего — z hlediska čeho; с моей стороны — z mého hlediska; с птичьего полета — z ptáčích perspektivu; вид с боку — pohled z boku apod. Srov. též různá frazeologická spojení se slovesy *снять*, *сойти* aj.: *снять* кого с работы /с поста/ — zbavit koho práce /místa/; *снять* с якоря — zvednout kotvu; *снять* с учета — odhlásit se; *сойти* с рельсов — vykolejit se; *сойти* /свернуть/ с дороги — sejít z cesty; *сойти* с ума — zbláznit se apod.

⁴⁾ Srov. В. С. Бондаренко, *Предлоги в современном русском языке*, Москва 1961, с. 26.

2. Určení času

V tomto určení se vyskytuje jen ruská předložka *c* /*co*/. V češtině jsou genitivní předložkové pády ojedinělé a zastaralé. Srov. hodina s půlnoci, s poledne (= po půlnoci, po poledni); některý den s neděle (= po neděli/ apod. Předložka *c* /*co*/ se spojuje s genitivem jmen označujících části dne, dny v týdnu, měsíce, roční období a jiné časové úseky. Po slovesech nedokonavých vyjadřují tyto předložkové pády časové východisko slovesného děje /na otázku „od kdy?“, po slovesech dokonavých dobu vykonání tohoto děje /na otázku „kdy?“. V češtině zde zpravidla bývá předložka *od* s genitivem, řidčeji jiný výraz. Srov. /работать/ с утра, с понедельника, с января, с весны — /присоват/ od rána, od pondělí, od ledna, od jara; /учиться/ с семи лет, с 1966 года, /учит se/ od sedmi let, od r. 1966; /любить/ с детства, с того времени, с этой поры, со школьной скамьи — /мít rád/ od dětství, od té doby, od školních lavic; /уехать/ с рассвета, с ночи — /odjet/ za svítání, v noci; /полюбить/ с детства, с первой встречи — /zamilovat se/ v dětství, při prvním setkání; /в ночь/ со среды на четверг — /v noci/ ze středy na čtvrtek apod.

Poznámka: Ustálená spojení typu с часу на час, со дня на день, с минуты на минуту překládáme do češtiny bezpředložkovou vazbou: každou hodinu, každý den, každou minutu.

3. Určení příčiny

Také v tomto určení se užívají jen ruské předložkové pády. V češtině jim většinou odpovídají vazby genitivu s předložkou *z* /*ze*/, řidčeji *od*, nebo prostý instrumentál. Předložka *c* /*co*/ se v tomto významu spojuje s genitivem čtyř skupin abstraktních jmen:

a) Názvů citů a duševních stavů: /пить/ с горя, с печали, с тоски — /pít/ ze žalu, ze smutku, ze stesku; /сделать что-н./ с досады, со злости, со скуки, со стыда, со страху — /udělat co/ ze zlosti, z nudy, ze studu, ze strachu; /плакать/ с радости, с жалости, с отчаяния — /plakat/ radostí, lítostí, ze zklamání aj.

b) Názvů fyzických stavů: /устать/ с бессоницы — /unavit se/ nespavostí; /умереть/ с голоду — /umřít/ z hladu /hladem/; /голова болит/ с перепоя, с похмелья, с усталости — /hlava bolí/ z opilosti, z kocoviny, z únavy aj.

c) Názvů přírodních jevů: /покраснеть/ с мороза, со стужи, с жары — /zčervenat/ od mrazu /mrazem/, od velké zimy /velkou zimou/, od žáru /žáрем/ aj.

d) Názvů tělesné a jiné namáhavé činnosti: /устать/ с дороги, с игры, с катания, с беганья — /unavit se/ cestou, hrou, projížďkou, běháním apod.

4. Jiná příslovečná určení

Ve všech ostatních adverbiálních určeních — způsobovém, zřetelovém a podmínkovém — je předložka *c* /*co*/ s genitivem jména neproduktivní. Tyto předložkové pády tvoří vlastně ustálená spojení, jež se do češtiny překládají různě. Jde o tyto významy:

a) Způsobový: /ударить/ со всей силы, с размаху — /udeřit/ vší silou; /продавать/ с рук, с молотка — /prodávat/ pokoutně, v dražbě; /одеваться/

s иглочки — /oblékat se/ jak ze škatulky; /бежать/ со всех ног — /utíkat/ со поху stačí; /взять город/ с бою — /dobýt města/ útokem; /петь/ с нот — /zpívat/ z not; /написать/ с прописной буквы — /napsat/ velkými písmeny; /рисовать/ с натуры — /kreslit/ podle přírody aj.

b) Zřetelový: /достаточно, довольно, будет, хватит/ с меня, с него, с нас — /stačí/ mně, jím, nám; /хорош/ с виду — /pěkný/ na pohled aj.

c) Podmínkový: /ехать куда-н./ с разрешения, с позволения, с одобрения, с согласия кого — /jet někam/ s dovolením, se schválením, se souhlasem koho.

5. Vazby předmětové

S genitivem jména se v platnosti předmětové spojuje jen ruská předložka *c* /co/. Je tomu tak u sloves s obecným významem „začít“, „brát“, „získat“ aj. Srov. начать/ся/, начинать/ся/ с кого, с чего — začít, začínat kým, čím; брать, требовать, взять, получить, выиграть что с кого — brát, vzít, získat, vyhrát co od koho apod. Naskýtá se tu i možnost adverbialního pojetí, a to původu a původce. Genitivní rekcí mají i frazeologická spojení se slovesy взять /brat/ a снять /sнимать/. Srov. взять пример с кого — vzít si příklad z koho; взять слово /клятву/ с кого — zavázat si koho slovem /přisahou/; снять ответственность /обвинение/ с кого — sejmout odpovědnost /obvinění/ z koho; снять взыскание с кого — prominout trest komu; снять мерку с кого vzít míru komu apod. Tuto rekcí mají též některá izolovaná slovesa, např.: писать что с чего — kreslit co podle čeho; списать что с чего — opsat co z čeho; смениться с чего — dát se vystřídat v čem; взыскать, спросить с кого, /за что/ — potrestat, učinit odpovědným koho /zač/; ходить с чего — táhnout čím /v kartách, v šachu/ apod.

III. Předložky s /se/ a c /co/ s akusativem jména

Základním významem obou předložek s akusativem jména je určení přibližné ekvivalentnosti, a to místní, časové a měrové. V tomto významu se dnes užívají jen ruské předložkové pády, neboť současná spisovná čeština zná jen ojedinělá ustálená spojení, např. být s to /= \equiv být schopen, moci/, kdo s koho /= \equiv kdo zvítězí/.⁵⁾ Srov. /пройти/ с километр, с версту, с полпути — /ujít/ asi kilometr, asi verstu, asi půl cesty; /прожить там/ с неделю, с месяц, с год — /prožít tam/ asi týden, asi měsíc, asi rok; /молчать/ с минутой, с час — /mlčet/ asi minutu, asi hodinu; /величиной/ с яблоко, с орех, с дом — /velký/ jako jablko, jako ořech, jako dům; мальчик с пальчик — Paleček; ростом с меня — velký jako já.

K СЕМАНТИЧЕСКОМУ СОПОСТАВЛЕНИЮ ПРЕДЛОГОВ S (SE) И С (CO)

Предлоги *s* /se/ и *c* /co/ принадлежат к наиболее употребительным предлогам обоих языков. В их употреблении встречаются как сходства, так и расхождения; последних, однако, значительно меньше. Наибольшее количество сходств имеется в сочетаниях

⁵⁾ Hojnější doklady jsou však ve starším jazyce a v nářečích: *s hodinku setrval* (Mrštík); *se tři dni orat* (Herben); *lépe mít s hrst moci nežli práva s pytel* (přísloví); *zůstat s pět dní, se dva dni* (nářečí) apod. Viz *Slovník spisovného jazyka českého III*, s. 241.

этих предлогов с творительным падежом имени, где они выражают обстоятельственные и объектные отношения социативности, совместности, соучастия в действии или состоянии. В обоих языках эти предложные сочетания являются наиболее частыми (*s /se/* — 98,2 % и *c /co/* — 77,6 % по нашей таблице частотности). В гораздо менее частых сочетаниях с родительным падежом (*s /se/* — 1,1 % и *c /co/* — 21,1 %) оба предлога одинаково употребляются только при обозначении движения с поверхности долой. В остальных значениях предлога *c /co/* с родительным падежом — исходного пункта или момента, причины, образа действия, объекта — имеется в чешском языке или иной предлог (чаще всего *z /ze/*) или беспредложный падеж. В единичных сочетаниях с винительным падежом имени фактически употребляется только предлог *c /co/*, обозначая приближительное уподобление. В чешском языке подобные конструкции считаются устарелыми.